Цана асобнага № 40 кап.

Вольная Беларусь

ТЫДНЁВІК
палітычны і літэратурны

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год	12 р. —
На паўгода	7 р. —
На 1 месяц	1 р. 50 к.

Перамена адрэсу 50 к.

Ніхай жыве незалежная Беларусь!

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі:
г. Менск, Захараўская, 18.

ГОД ВЫДАННЯ II.

№ 33. 29-го верасьня 1918 г. № 33.

Нашы месты.

(Гістарычныя нарысы паводлуг кнігі Семёнава „Живописная Россія“).

(Глядзі № 32).

Вільня.

Рэлігійная барацьба, аб якой гаварылося вышэй, вялася, з аднаго боку, паміж праваслаўнымі і вуніятамі, а з другога—паміж каталікамі і рэформатарамі. Разумеецца, адкрыта ці патаемна, душою гэтае барацьбы былі езуіты. Характэрным рысам гэтых ўнутраных спорак і безладзьдзя XVII-го сталецця, меўшых такі руйнуючы уплыў на дабрабыт горада Вільні і ўсяго нашага краю, могуць паслужыць два гэтакіх прыклады.

Сьв. Тройцкі манастыр з сваімі брацтвамі лічыўся цьвярдынею праваслаўя. Перадача яго вуніятам па загаду Зыгмунда III абурыла праваслаўных жыхароў. Залажыўся згавор, на чале каторага сталі радцы магістрата, Ісак Кавановіч, Іван Тупека і шмат іншых Кіраваў справаю згавора архімандрыт Самуэль Сянчыла; іншыя сьвяшчэннікі скардзіліся на несправядлівае адабранне ад іх манастыра і іншых цэркваў. Вялікі натоўп двойчы абкружаў манастыр, жадаючы гвалтам забраць яго назад, але да крывавых выпадкаў не даходзіло. Тым часам абурэнне праваслаўных расло, што відаць з гэтакага выпадку. Раз, калі мітрапаліт Іпацы Пацэй вяртаўся дамоў ад каталіцкага біскупа з пачэснаю вартаю,—сярод белага дня, каля ратушы, напаў на яго невядомы чалавек з замахам на жыцце. Злачынец выцяў Пацэя колькі разоў нажом у шыю і адсек яму два пальцы у той час, як той бараніўся, закрываючы рукою шыю. Злачынца злавілі натоўпам. Адны кажуць, што гэта быў сам радца Іван Тупека, а другія крыніцы запэўняюць, што гэта некі гайдук аднаго вяльможнага пана. Злачынца пакаралі сьмерцю, а адсечаныя пальцы Пацэя палажылі на аўтар у царкві сьв. Тройцы.

Другі выпадак здарыўся ўжо у панаванне караля Уладыслава IV. У рэформацкага міністра Сурноўскага былі хрысьціны. Ен жыў напроці манастырскага касьцёлу сьв. Міхаіла. Госьці падгулялі. Двое з іх надумаліся страляць галак, што сядзілі на дасі кальвінскага сабору. Выпадкова адна куля папала ў абраз Божае Маткі, намалёваны пад дахам касьцёла сьв. Міхаіла. Манашкі, каторыя жылі пры гэтым касьцёле, пачалі званіць, склікаючы народ. Сабраўся натоўп, прыбеглі езуіцкія студэнты, і пачалася аблога эвангэліцкага сабору. У гэтай бойцы шмат каго абязьвечылі і паранілі, аднаго шляхціца забілі на сьмерць, шмат дамоў кальвіністаў былі паграбованы. Віленскі ваявода, Хрыстафор Радзівіл, тольні войскам разагнаў натоўп. Справа аб гэтым разглядалася навет у сойме. Сабор кальвіністаў потым загадалі замкнуць, а пабудаваць новы дазволілі с часам тольні за мяжою горада. Госьці, каторыя стралялі у сабор, былі засуджаны на кару сьмерцю, але тыя усьпелі уцячы.

У 1655 г. была вайна з Маскоўшчынай. 10-го жніўня таго самаго году маскоўскае войско, пад камандаю кн. Хаванскаго, забрало Вільню. У гэты дзень, як апавядаюць вочывідцы, згінуло больш, як 25.000 жыхароў места. Ледзьве у 1661 г. М. Пац патрапіў адабраць горад назад. Да гора вайны прылучыліся голад і маравая язва. Вядомы аўстрыяцкі пасланец Мэербэрг, прыяжджаўшы да Вільні у 1663 г., бачыў толькі на пажарышчы груды каменняў да абкурэўшыя сьцены.

У 1702 г. швэды занялі Вільню, а налета Пётра Вялікі прышоў сюды з 50.000 войска. У 1708 г. Карл XII, кароль швэдскі, зноў прыехаў у Вільню. Зноў голад, маравая язва і пажары! Лічаць, што тагды згінуло 34.000 жыхароў. Адных езуітаў згінуло 117 чалавек. Людзі елі сабакаў, катоў, мышэй. Былі такія здарэнні, што у ваколіцах горада лавілі людзей, каторыя, забіўшы сваіх жанок і дзяцей, елі іх трупы, а потым нападалі на падарожных, забівалі іх ды зьядалі.

Страшэнныя пажары у 1741, 1748 і 1749 г.г. вынішчылі лепшыя гмахі у горадзе і многа храмаў і манастыроў.

Посьля падзелу Рэчы Паспалітай, у 1788 г. маскоўскія войскі занялі Вільню, а у 1794 годзе выбухло паўстанне пад кіраўніцтвам генэрала Ясінскаго. Начальнік маскоўскаго войска, генэрал Арсеньеў, палькоўнік Языкаў, 40 афіцэраў і 964 чалавекі салдат былі абязброены і і запёрты у касьцеле сьв. Казімера. Маёр Тучкоў з невялічкім гуртком салдатаў усьпеў уцячы у Гродну. Гэтман Літоўскі, грап Сымон Касакоўскі, быў маскоўскім генэрал-лейтэнантам. Яго паўстанцы абвінавацілі у здрадзе і павесілі. Хутка маскоўскія войскі пад камандаю Кнорынга і Зубава зноў падышлі да Вільні. Пачалася аблога горада. Кнорынг напаў на горад з боку Вострай Брамы, а Зубаў з Полацкай дарогі стаў атакаваць Зарэччо. Палкоўнік Дееў трапіў прабіцца на Вострабрамскую вуліцу, але манах ордэна Кармелітаў босых, Цэліца, выстраліў у яго праз ваконцо капліцы Пацэяў (пры Вострабрамскім касьцёле сьв. Тэрэзы) і забіў на месцы. Яго войско уцякло. Віленскім войскам, або войскам паўстанцоў, камандаваў генэрал Мэйен; мешчанін Граноўскі быў яго глаўным спадручным. Абарона горада цягнулася тры нядзелі з адчаеннай храбрасьцю, але 31-го чэрвеня горад здаўся, і тут запанавалі маскоўцы.

Аб тым, што перятрывала Вільня пад-час вайны з французамі, дык цяжка навет гаварыць. Вільня зрабілася глаўным стратэгічным пунктам. Сюды звозіліся з усёй Беларусі-Літвы харчовыя матэрыялы; усе будынкі, цэркві, манастыры, касьцёлы і школы забраны былі пад шпіталі, клінікі і казармы. Страхоцце бярэ, калі паслухаць, што расказвалі вочывідцы пра тое, што тварылося на той час у Вільне. На Антокале было закопано 5.000 трупаў зьмёрзшых і памершых ад ран, холаду і голаду. За Сьвіпішкамі у студне 1813 года спалено было на адным вялізорным кастры больш, як тысячу трупаў, зьвезеных сюды з бальніцаў, з паграбоў і склепаў у прыватных памяшканнях, з манастыроў, навет з храмаў і касьцёлаў, гдзе іх пазнаходзілі, калі крошку пацяплело. Паліць трупы на агню параіў проф. Бэкю, думаючы, што такім чынам можна будзе ухіліцца ад заразы, але вышло наадварот. Ад такога агромністаго ліку спаленых трупаў заразілося паветро і пачаліся страшэнныя незьлячымыя гарачкі. У ваколіцах горада трупы ляжалі усюды; іх ледзьве пасьпявалі зносіць у кучу, а да таго-ж сабакі так разнадзіліся на трупах, што жывым людзям ня было ад іх ратунку. Посьля гэтаго трупы зноў сталі закопываць у землю, многа кінуто было у палонку, пад лёд, на Віліі.

Яшчэ больш жахлівыя апавяданні во

чывідцаў пра хворых французаў у бальніцах. Ім трудна-б было даць веры, каб ня сьведчылі пра гэта такія паважаныя людзі, як проф. Міхал Гамаліцкі.

Яшчэ у 1804 г. быў пабудован у Вільне патолёгічны габінэт у памяшканні клінікі. Там было многа прэпаратаў розных частак чалавечага цела у шкляных пасудах, напоўненых спірытусам. Памяшканне клінікі занято было на шпіталь. Французскія дактары рупіліся аб захаванні патолёгічнага габінэту у цэласьці, але, калі пачалося адступленне французскай арміі, хворыя і галодныя салдаты захапілі памяшканне габінэта. Цяпер ня было каму турбавацца аб габінэту. Хворыя засталіся без жадвага дагляду. Галодныя, засмаглыя хворыя салдаты, ня маючы сілы пакінуць памешканне, накінуліся на пасуды, пазьядалі прэпараты і выпілі увесь сьпірытус. Лёгка дагадацца, што з імі потым было. Апьянеўшы ад сьпірытусу, яны у страшэнных муках, з дзікім рэвам канчалі сваё жыцьцё, або падпаўзаючы да трупаў сваіх таварышаў, грызьлі іх мёртвае цело...

Палітычныя буры, войны і напады чужынцаў вынішчылі усе да аднаго помнікі прамінулаго у слаўнай сталіцы Беларуска-Літоўскага Гаспадарства, засталося толькі дзьве-тры цэркві і колькі касьцёлаў, захованых да нашаго часу, і тыя шмат дзе перароблены і перабудованы. К ліку даўнейшых храмаў адносіцца сабор Прачыстае Багародзіцы, пабудованы другою малжонкаю Альгерда, Юляю Александраўнай, Цьверскою княжнай. Цэркаў гэтая набірае асаблівага гістарычнаго значэння з 1416 года, калі вял. кн. Вітаўт прызначыў яе катэдральным саборам для мітрапалітаў аўтокефальнае цэркві Літвы-Беларусі. Першы Беларускі мітрапаліт, Грыгоры Цымвлак пабудаваў тут сваю катэдру. У 1609 г. сабор быў забраны уніятамі. З руінаў і запусьцення храм гэты быў адноўлены у 1868 г..

Старасьвецкаю цэркаўю лічыцца гэтак сама Пятніцкая цэркаў, пабудованая першаю малжонкаю вял. кн. Альгерда, Марысяю Яраслаўнаю, княжною Вітэбскаю. Яна адноўлена у 1865 г. Катэдральны рымска-каталіцкі сабор у імя сьв. Станіслава, пабудованы быў, як мы ужо ведаем, Ягайлам у 1387 г. Ен колькі разоў нішчыўся пажарам і адбудованы у цяперашнім выглядзе па пляну проф. Гуцэвіча у 1801 г. У асобнай мураванай капліцы, пабудованай Зыгмундам III і скончанай Уладыславам IV у 1636 г., у срэбнай труне, сапачываюць мошчы сьв. Казімера. Тут-жа у склепе спачываюць косьці караля польскаго і вялікаго князя беларуска-літоўскаго Александра і двух малжонак Зыгмунта-Аўгуста.

Асабліва зьвяртае на сябе увагу касьцёл сьв. Ганны, пабудованы, як даводзіць гісторык Нарбут, у 1396 г. другою малжонкаю вял. кн. Вітаўта, Ганнаю Сьвятаслаўнаю, княжною Смаленскаю. Ен уяўляе самы чысты готыцкі стыль і да гэтаго часу захаваўся вельмі добра, прадстаўляючы сабою ядыны помнік у гэтым кштальце.

У Вільне былі пахованы гэтакія асобы з каралеўскаго роду: князь Швінтарог, вял. кн. Гедымін і Кейстут; у 1346 г. у Пятніцкай цэркві першая малжонка Альгерда Марыя Яраслаўна, княжна Вітэбская; вялікі князь Альгерд у Прачысьценскай цэркві у 1377 г.; князь Карыгайла Альгердавіч, забіты у 1390 г. і Александр Вігунд, брат Ягайлы, памёршы хутка посьля Карыгайлы; Ганна Сьвятаслаўна, княжна Смаленская, другая малжонка Вітаўта, у 1418 г. і сам вял. кн. Вітаўт у 1430 г. у рымска-каталіцкім катэдральным саборы сьв. Станіслава, у асобным аўтары, каторы зваўся Вітаўтавым; у 1440 г. тут пахован князь Зыгмунд Кейстутавіч, вял. кн. Сьвідрыгайла Альгердавіч у 1452 г.; Казімер Казімеравіч сьвяты, сын караля польскаго і вял. кн. бел.-літ., Гэлена Іоанаўна, дачка князя маскоўскаго Іоана III, малжонка караля Александра, пахована у 1513 г. у Прачысьценскім саборы. Над гробам яе пастаўлена была ікона Божае Мацеры, каторую Іоан блогаславіў сваю дачку, выпраўляючы яе да Вільні...

Ваколіцы Вільні вельмі прыгожыя і багаты пекнымі размаітымі натуральнымі малюнкамі. Многа тут розных гістарычных мейсц і помнікаў. Тут што ня крок—усюды можна знайці сьлед гістарычных здарэнняў. Узгорак, груд, руіны, слуп ці крыж пры дарозе, капліца або навят карчма ці стадола,—усё гэта цікавыя помнікі старасьветчыны, сівыя сьведкі даўнейшае гістарычнае долі нашаго беларускаго народа.

Я. Л-к.

С паперау К. Каганца.

Вандроўка кроплі вады.

Яснае соўнейко клікало вадзяную кроплю, дачку мора:

— Хадзема са мною, павандруем па Божаму сьвету да пагуляема у празрыстым блакітным небе.

Кропля-б з дарагой душы, да бацька-моро ня пускае. Вота-ж і пасылае соўнейко да яе гарачы промень: узяў ён кроплю, зрабіў яе нявідзімкаю ды панёс усё вышэй і вышэй, усё бліжэй і бліжэй да сонца. А сонцо гуляе сабе па высокай вышыне, угары, па-над гарамі да марамі. Доўга лятала кропелька, прытамілася, выбілася з сілы і ня можа далей ляцець. Ды не адна яна, а багата такіх валацугаў, яе сёстраў, паўцякало з мора. Сабраліся яны да кучы у шэрую хмару, сядзяць дый плачуць, што ня маюць сілы іці далей да яснаго соўнейка. Зьмілавалося над імі соўнейко і паслало свайго сына, сьвежаго ветра. Пазьбіраў ён іх у купу ды пагнаў па небе дадому. Як зышліся кропелькі да купы, распыталіся і прывіталіся с сабою і перасталі нявідзімкамі быць, а зноў у кропелькі перакінуліся. Абняліся яны ды разам і пападалі на землю дажджом.

Наша кропелька пала з дажджом на высокай гары, а з ёю ня мала і другіх кропель. А гара гэта была далёка ад мора. Ну, што-ж? Нечага ім вылягацiя, трэба і дамоў пасыпяшаці! Весело кропелькі пабеглі да паскакалі з скалы па скалу, з каменя на камень, усё ніжэй ды ніжэй. Дабеглі да струмачка і шыбка ды шумна паплылі уперад. Калі бачаць—хіхо: людзі загацілі воду, і кропелькам трэба іці на млыновыя колы. Зашумелі яны, загулі, рынаю рынуліся на колы, акруціліся іх і апынуліся на другім боку грэблі. Плывуць яны сабе ды плывуць спакойна да ціха ужо ў шырокай рэчцы і мяркуюць:

— Вось, вось недалёчка дадому!

Калі дзе ня ўзяліся чоўны,—душаць яны нашы кроплі, душаць іх і важкія віціны, рэжуць іх і прыткія параходы. Ды ці мала выпало на іх долю ліха, покі не дабеглі і не абняліся з бацькам-морам.

Скрыпач і ваўкі.

Быў у нас на сяле скрыпач Ахрэм. Ен быў так сабе, просты гаспадар. Яшчэ змалку навучыўся ён на скрыпцы граць, і такі ня быля як іграў. А людзям таго і трэба. Вось прышла восень, пачаліся веселлі,—вота-ж і клічуць Ахрэма то туды, то сюды іграць на веселлях. І людзям весялей і чалавеку заработак.

Вота-ж аднаго разу паклікалі яго у другую слабаду іграці,—так вёрст за сем ад нашае. Вядомае дзело, веселле скора ня робіцца. Прышлося Ахрэму вяртацца адтуль позна уночы. Іці трэба было лесам. Праз лес ішла ездавая дарога, каторую трэба было абмінаць, бо сьцежкаю было бліжэй, як тою дарогаю. Ахрэм і думае: „Пайду проста сьцежкаю,—усё-ж бліжэй будзе". Ды й пашоў.

Ноч была і так цёмная, а то яшчэ ў лесе. Ішоў ён, ішоў ды нейк заблукаўся ды разам як правалі́цца, як шубоўтне кудысь пад землю! Упаў і ня так пабіўся, як палякаўся. Што яно такое?

Падумаўшы—дагадаўся: у лесе было шмат ваўкоў і шкоды было ад іх ня мала, дык іх стралялі і лавілі. А лавілі іх так: выкапаюць яму глыбокую, дзе воўчых сьлядоў найболей, а яму прыкрыюць тонкім галлём і травою прытрусяць, каб ня відаць было: за ямаю яшчэ часам і прынаду палажаць. Як воўк прынаду счуе і пабяжыць да яе, дык у яму і праваліцца. Вота-ж у такую яму патрапіў і Ахрэм.

Як дагадаўся Ахрэм, дык трох ад сэрца й адлягло. Калі чуе—у яме штосьць як завые! Ахрэм так і пахаладзеў. Глянуў—ажна процій яго як-бы дзьве сьвечачкі гараць. Ахрэм ведаў, што у воўка попацемку вочы сьвецяцца, і што гэта ваўчок папаўся у ямі і сядзіць. „О, гэта добры таварыш,—думае Ахрэм,—а у мяне і паганаго пакалка німа, адно скрыпка!" Што яму тутака рабіць? Вылязьці з ямы попацемку нельга ды і повідну ня вельмі-то, бо яма глыбокая, а яшчэ пачні вылазіць, дык воўк цябе з заду. Не, трэба, кажа, сядзець ціха.

Залез Ахрэм у куток, а воўк у другом. І думае Ахрэм: „Гэта ён цяпер спалохаўся, дык не чапае, а як ачухаецца, то з костачкамі зьесьць мяне". І, сапраўды, крыху пачакаўшы, воўк пачаў ужо варушыцца, няйначай бліжэй падступаць. «Пагана»,—думае Ахрэм: «нічога тут ня зробіш! А ну, хіба на скрыпцы зайграю». Узяў, прылажыў скрыпку ды як разанё смычком па струнах, а скрыпка як загалосіць, а воўк як адскоча! «О, — думае Ахрэм:—гэта добра!» Ды й давай іграці да яшчэ вясёлае, да танцаў. Воўку, мабыць, спадабалося,—пачаў ён пад му-

зыку выць. Скрыпач грае, а воўк вые. Калі чуе Ахрэм, ажна з лесу яшчэ воўчыя галасы адазваліся. „Вось, — думае Ахрэм,—папрыбягаюць!“ Але іграць ня кідае, усё грае. І такая ў іх музыка: Ахрэм грае, воўк у яме вые, а ругія ваўке з лесу сабе голас падаюць. Такое выцё учынілі!

Ахрэм усё іграе. Ніколі яшчэ ён так шчыра ня йграў, як цяпер, бо думаў, што як кіне іграць, то воўк зараз да яго ды й зъесьць. Калі гэта адна струна—дзын! —ды й парвалася. Німа чаго рабіць,—трэба іграць на трох. Калі і другая — дзын!—і тая парвалася. Бачыць Ахрэм, што ліхо: пачаў ня так ужо моцна іграць. Але як на тое ліхо, яшчэ і з дзесятак разоў смычком не пацягнуў, як і трэцяя струна лопнула. Цяпер засталася адна. Бедны Ахрэм думае: «Вось, вось зараз і гэта лопне,—зьесьць тагды мяне ваўчуга?!» Іграе, гаротны, на тэй аднэй струне, а сам на небо пазірае: ці ня сьвітае часам? Ды моліцца: «Госпадзі! Пашлі хутчэй сьвет. Можа хто недалёчка ідзіме ды пачуе».

І хто яго там ведае, што-б было, але, сапрауды, стало на сьвет займацца. І так давялося, што з нашае такі-ж бо слабады стралец засядаў у лесе на зьвера ды блізка праходзіў і пачуў, што скрыпка грае, а воўк вые. Ен пашоў паглядзець, што яно за дзіво такое. Патрапіў на тое мейсцо, дзе была яма, падходзіць і чуе, што няйначай у зямлі іграе. А Ахрэм гэтак сама чуе, што хтось ідзе, ды й думае: «Вось яшчэ ваўке бягуць,—тут ужо мне канец». Калі чуе, аж хтось гукае:«А хто тутака грае?» Ахрэм іграць кінуў ды як закрычыць:

— Я, я йграю!
— Да хто?
— Ахрэм-скрыпач.
— Да дзе-ж бо ты граеш?
— У воўчай яме, уваліўся.
— Дык на вошта-ж ты граеш?
— Воўка забаўляю.

Падышоў стралец бліжэй, глянуў — і праўда: у адным кутку Ахрэм, а у другім воўк. Зараз стралец спусьціў Ахрэму дручка і выцягнуў яго, а тагды ужо воўка забіў.

З таго часу больш ужо Ахрэм ніколі поначы сьцежкаю на цянькі не хадзіў, бо казаў, што ня хоча болей на воўчым вяселлі іграць.

Машэка.

На тым мейсцы, дзе цяпер стаіць горад Магілёў, заростала калісь адвечная пушча, куды навет і соўнейко Божае не заглядало. А старому бацьку-Днепру было там цесна, і ён бурчаў і сярдаваў, пырскаючы пенаю на сталетнія пні, што сьціскалі яго берагі.

У гэтым-го лесе жыў тагды разбойнік Машэка, каторы сваёю сілаю і лютасьцю наводзіў страх на усю тамашнюю старану. Ен быў такі дужы, што адною рукою супыняў васьмярых каней і адным махам вырываў з карэннямі добрыя хваіны. Хадзіў ён у мядзьвежай шкуры поўсьцю наверх. Хоць даўнейшы народ быў шмат крапчэйшы, як цяпер, але й паўсотнею ня маглі Машэку паўздужаць, а калі, бывала, зьбярэцца процi яго войско, то ніяк не маглі знайці яго лаговішча і заўсёды пагінуць у лесе, заблудзіўшыся,—каторыя з голаду, а каторыя ад Машэкавае насекі. Хоць людзі жылі тагды вялікімі сёламі, але ніхто ня сьмеў працівіцца Машэцы, і ён сьмела прыходзіў у сяло і браў у вочы, што яму трэба, а ўсякі стараўся яшчэ яму услужыць, каб хоць дух у целе пакінуў.

Машэка калісь было пакахаў адну дзяўчыну, каторая ім згардавала, і затым ён і здружыўся з буйнымі ветрамі.

Вота-ж па дарозе гэтым лесам ехала брычка, у васьмярык коней запрэжаная, а у тэй брычцы—якісь малады баярын з краснаю паняю. Раптам з-за ёлкі выскачыў Машэка, супыніў коней і адным махам кулака палажыў вазьніцу. Баярын хапіўся за шаблю і секанув Машэку па галаве, дык адно шабля пырснула на яго кудлатай галаве, і Машэка кулаком забіў і яго. А далей, глянуўшы на паню, дужа схамянуўся, бо пазнаў даўнейшую сваю любу. Апомніўшыся, забраў і занёс яе, чуць жывую з пераляку, да сябе у лаговішчо. Тут яна, ачухаўшыся, зразу сьцяміла сваё палажэнне і прыдумала,як сабе у горы памагчы і аслабаніцца ад нялюбага разбойніка. Яна прыкінулася такою ласкаваю, прыязнаю, што ён і паверыў. І раз гэтак пры ёй крэпка заснуў. Тагды яна ціхенька выцягнула ў яго вялізны нож ды перарэзала яму горло. Кроў рэчкаю хлынула з перарэзанаго горла разбойніка. Сама яна сяк-так выбралася на дарогу, прыйшла да сваіх і паказала ім мейсцо, дзе зарэзала праклятаго разбойніка. Людзі з вялікім наруганнем закапалі цело Машэкі, і назвалі тое мейсцо м а г і л а ю л е в а. Недалёчка ад таго мейсца знайшлі вялікі груд, зьліты увесь крывёю і укрыты касцьмі замардованых Машэкам людзей.

Посьля Машэкі тутака яшчэ доўгі час дзяржаліся разбойнікі, а каб іх адтуль выпляніць, дык валадзеўшыя тою старанoю князе засылалі туды праступнікаў, каторыя па крысе высякалі лес, і разбойнікі мусілі адтуль уцякаць. З часам на тых мяйсцох паўстаў горад Магілёў, а гара тая цяпер называецца Машакоўскаю. На ёй цяпер гарадзкія могліцы. Імем Машэкі народ наш і цяпер сваіх дзяцей страшыць, калі каторае няслухмяно, або гарэзьліво.

Помста.

Там, дзе стромкія бярозкі,
Ля ракі стаяла вёска.
Воддаль вёскі быў равочак,
За равочкам быў садочак.
Дом на ўзгорку там крутым,
Пан сьляпы жыў ў доме тым.

Вельмі скаргаліся Богу
Усе на пана там благога.—
Не за цяжкую работу,
Не за вечную бядноту,
А за горшы страшны зьдзек
Сьлязьмі плакаў чалавек:
Пан сьляпы, а заўжды знае,
Дзе дзяўчынка маладая,
Дзе прыгожа маладуха,—
Да яго даходзіць слуха.
Да сябе з вясковых хат
Скліча ён усіх дзяўчат
На благія жарты-штукі.
Пан ім ладзіць вечарынку.
Ен у шумным карагодзе
Страхаццё на іх наводзе,
Бо іх мацае рукой:
Робіць спробы над красой.
А каго з іх спадабае,
Цэлу ноч яе трымае.
Шмат гадоў насілісь стогны.
Бедны староста прыгонны
Волю пана выпаўняў—
Ен дзяўчат сюды зганяў.

* * *

Раз пад вечар громка, срога
Кліча старасту старога
Пан сьляпы к сабе ў камору.
Кажа: «Во, як раз у пору
Ты прышоў! Уладзь гульню,—
Знаеш, так, як я люблю!»
«Калі не, дык закатую,
Далі Бог, не пашкадую!
Лупцаваць скажу бяз ліку,
Стайню ты аглушыш крыкам.
Мой фурман на гэта зух—
Выбье твой мужыцкі дух!»
Мужычок стаіць, трасецца:
—«Божа мой, куды мне дзецца?!
Заклююць усе селяне,
Жыцце мне пякельняй стане.
О, ратуй сьвятая Маць!»
І пайшоў дзяўчат зьбіраць.
Ен ідзець ад хаты ў хату.
Крык і плач. Усе дзяўчаты
У хмызьняк пауцякалі.
Іх бацькe усіх схавалі.
— «Што-ж тут будзе, Бог сьвяты?
Дзе ратунак ад биды?..»

* * *

Гнеўны пан сядзіць, чакае,
Кулаком камусь махае;
Цэлы сьвет ён зьнішчыць хоча;
Уверх глядзяць сьляпыя вочы,
Што ад бельмаў шчэ. страшней,
Бытцам зрэнкі гідкіх зьмей.
Раптам пан устрапянуўся,
Да дзьвярэй ён пацягнуўся.
Чуе-йдуць. І толькі двое
Увайшлі ў яго пакоі.
Злосьць сваю ён перамог;
Чуе стук дзявочых ног.
Толькі шасьць лапцей кародзіць,
Ажна слуху яго шкодзіць.
Злоў настрой яго псуецца.
Пан ўстае, бурчыць, злуецца.
Гэта староста прыйшоў,
Дзеўку за руку прывёў.
—«Ці-ж адну? Ах, ты, гультаю!»
—«Спадабае пан, я знаю.
Упяклі ўсе, дай, пан, веры!»
І селянін шмыг за дзьверы.
А дзяўчынка сьлёзы лье.
Пан бярэцца за яе.
—«Ну, чаго-ж ты так баішся?
Кажа пан:—ты пакажыся!
Я агледжу без прынукі,
Замест воч я маю рукі.

М. Грамыка.

Зьмітрок з „Высокай Буды“.

Драма у 4-ох дзеях.

АСОБЫ:

ЗЬМІТРОК — статны селянін, гадоў 35.
АКСІННЯ — жонка яго, гадоў 28.
ГАЛІНА КАЖАНЕУСКАЯ — паненка гадоў 23.
ЦЫГАНОК — селянін, чарнявы, гадоў 30.
ПАНАС — стары дзед.
САУКА — пьяніца.
СТАРЫ ПАСТУХ.
МАЛАДЫ ПАСТУХ.
Мужыкі, Бабы, Селяне.

Дзея 1-ая.

Перакростак дарог. Расьпяцце.

З Ь Я В А 1-ая.

Аксіння і Цыганок.

Аксіння. Я ужо табе казала ня раз...

Цыганок. А можа на гэты раз патраплю. Любая мая, выкінь яго з сваіх думак! Ня вернецца ён, я табе кажу. Спраума з табой вяселле без папа ды якое! Спраума, Аксіння, пакуль краса твая не завяла, як зёлкі.

Аксіння. Бязстыжы ты! Што табе мой Зьмітрок! А я-ж, ці магу яго забыць? Ня вернецца, дык ня трэба тагды мне нічога ад жыцця... Ідзі, Цыганок, не грашы. Вунь нашыя бабы ідуць у хвальварак. Бывай здароў!

Цыганок. (у сьлед). Шчасьце тваё, што засела у маім сэрцы, а то-б інакш я пагаварыў з табой! (Пашоў. Чуваць труба пастуха).

З Ь Я В А 2-ая.

Пастухі.

Малады. Каб я не адбараніў, дык-бы прапароў беленькага бычка. А я яго ззаду пугай—лясь! А здаровы бугай, каб яго...

Стары. Так і прамеж людзьмі: то за бабу, то за дзеўку бьюцца. Як паходзіш каля жывёлы ды прыгледзішся, дык дужа падобна да людзкога,—крыху, крыху прасьцей. А грунт адзін ..

Малады. (у бок). Куды зьвярнула, Падласка, —назад!

Стары. Ведама—пастух. Але-ж і у біблії, усюдых прызначаецца: паства і пастыр. Бо,—ці ведаеш, Янучок,—як жывёлі, так і людзям патрэбны пастухі: бяз іх разбрыдуцца ва усе бокі, адны у жыто пойдуць, а ад другіх застануцца адны капыты, як на ваука набрыдуцца. Ідзі туды, Янучок, зьвярні ад дарогі, а то пачнуць скубсьці там, дзе ня трэба... Го-го-го, рабенькія мае! (выходзіць).

З Ь Я В А 3-яя.

Зьмітрок.

Зьмітрок. Кожнае дрэуцо вядомае мне тутака, кожная сьцежка праходжана з малепства. Тры рокі, як кінуў я родны мой край і зноў я з ім, з мілым, спаткаўся. Сустрэнь-жа, як сына мяне, прывітай; я дужа душой змардаваўся. (Садзіцца).

З Ь Я В А 4-ая.

Зьмітрок і Малады пастух.

Малады пастух. Здароў!

Зьмітрок. Здароў, брат! Скацінку сваю пасеш?

Малады пастух. Эгэ-ж. А вы скуль будзеце? Стойце... Ці вы ня Зьмітрок з „Буды“?

Зьмітрок. Так, братка. А ты хто?

Малады пастух. А я—Янук з Лыскава. Вы мяне не спазналі?

Зьмітрок. Э, братка! Я стольки народу перабачыў. Стольки прайшло перад маімі вачыма гэтых плямаў, што завуцца тварам, ці абліччам людзкім, што, не нарокам, запомніў і сва-

---

Аценю красу тваю,
Палюблю ці праганю».
Прыцягнуў і—мац рукою.
—«Пан, зьмілуйся нада мною!»
—«Бач, які твой галасочак,
Ен зьвініць, як той званочак.
Валасы твае, як пух,—
Словам, стараста мой—зух!
Шчочкі гладкі—маладая.
Тварык—жар, то кроў жывая.
Мабыць вельмі чырванееш.
Во халодная—бляднееш.
Губкі пухлыя маўчаць,
Грудкі поўныя дрыжаць...»
Пан сьляпы рукамі водзіць,
Страх на дзеўчыну наводзіць.
—«Бач, як стан так лёгка гнецца.
Як асіна ўся трасецца,
Аб зубок стучыць зубок...
Ты ня бойся, галубок!
Усю абмацаю рукамі,
Бо ня бачу я вачамі».
—«Ой, панок, хай будзе досыць!»
На каленях яна просіць.
—«Ты чыя, дзіця маё?»
—«Доч я старасты твайго».
—«То ня праўда!»—хтось гаворыць.
—«То ня праўда!»—рэхі ўторыць.
—«Далібог, ня доч мая!»—
Кажа стараста:—«твая!»
(Ен за дзьверы прытаіўся,
Як ня трэ' было зьявіўся).
«Пан калісь і маю бабу
Да сябе ў камору вабіў.
Ты аставіў тады ёй
Одсьлед похаці сваёй.
Гадаваў тваю дачку я,
А цяпер яе шкадую,
Як над ёй во строіш зьдзекі,
Непасоўна чалавеку.
У тваёй душы цяпер
Вые, рвецца дзікі зьвер.
Пан ня толькі сьлеп на вочы—
Бачыць, і душа яго хоча.
Вось цяпер на пана-ката
Надыходзіць час адплаты.
Я ў граху служыў табе.
Шле Бог кару праз мяне!»
Пан ад страху камянее,
А дзяўчынка проста млее.
Яе стараста сшалелы
За руку выводзіць сьмела,
І сярод слугоў, людзей
Да хацінкі йдзець сваей.

* * *

Ноч васенняя, глухая
Вельмі ціхая, даўгая.
Сьпіць зямелька, як бы ў чарах,
А нябёсы ў цёмных хмарах.
Німа месяца, ні зор.
Шэпча штось высокі бор.
Што за гукі а паўночы?
Мо' каго хто рэзаць хоча?
Чаму небо чырванее?
Што за цуды Бог тут дзее?
Хто так голасна крычыць,
Ды куды народ бяжыць?
Як удзень, уночы сьветла,—
Гэтак цёпла, гэтак ветла,
Жар такі, як сярод лета.
Што за дзіўная прымета?..
Гэта панскі дом гарыць,
І туды народ бяжыць.
Асталіся на узгорку
Толькі печ і падмуроўка.
Рэшта—ўсё да тла згарэло,
Дымам ў небо паляцело.
Згінуў сам і пан благі
У тым пажарышчы-агні.
А на заўтра кала клеці
Хтосьці старасту прыкмеціў:
Ен вісеў там на асіне.
А нешчасная дзяўчына
Ашалела. Матку бьець,
Дзіка плача і пяець.
І на попелі начуе,
Там, пад месяцам, сумуе,
У дзень бегае па полю
І кляне благую долю.
Там сярод малых кустоў
Усіх пужае пастушкоў...

1918 г. Менск. **Ясакар.**

іх братоу-землякоу! Ну, выбачай Янук! Паздароукаемся. (Цалуюцца).

Малады пастух. Дык во як! Дык вы, значыцца, Зьмітрок з «Буды»? Вот дзело! С палону, ад ворагау вызваліліся?

Зьмітрок. Ад ворагау, ад ворагау... Ну, калі ты мяне спазнау, спазнаюць і другія. Як-жа вы тут маецеся?

Малады пастух. А перабыло у нас уселякаго: і добраго і дрэннаго. Усе ужо вярнуліся у свае хаты, а толькі нелады усё: то за тое, то за другое.

Зьмітрок. Сварацца! Эх, людзі, людзі! Німа у іх праудзіваго погляду на сьвет Божы. Успамінаю, як біліся нашае сяло з вашым за ляды падлесныя. Ці не яны гэта рунеюць там? Такія ляды, такія лагі бачыу я у чужых краёх. Яшчэ і лепшыя даводзілося бачыць... І усюды яны паліты чалавечай кроую! І льецца яна, льецца па зялёных лугавінах зямлі... Дык ты, Янук, пасьвіш? Усё у лесі, адзін. Прымерная часьць твая: бліжэй к Богу, бо далей ад людзей.

Малады пастух. Не, я не адзін, але і стары так сама кажа пра лес і людзей, як і вы. Во, гэта ён дудзе. Трэба йсьці, бо ужо пара і скацінку да хаты гнаць. Бывайце здаровы!

Зьмітрок. (адзін). Як дзіуна птушкі пяюць! Шчабечуць бясьпечна. Маленькія сэрцайкі бьюцца раз у раз з жыццём. Камусь хвалу аддаюць... І ня грэшны яны перад Богам...

ЗЬЯВА 5-ая.

Зьмітрок і Галіна Кажанеуская, пасьля **Аксіння і другія бабы**.

Зьмітрок. Дзень добры!

Галіна. (Праходзячы,ківае галавой).

Зьмітрок. Чаму-ж вы, паненка, не адказываеце на прывітанне?

Галіна. Ну, адказваю вам: дзень добры, ясьненькі.

Зьмітрок. Другое дзело! А засьмела гамоніце з мужчынаю, ды яшчэ на перапуцці.

Галіна. Не, ня пужлівая я. Ня так гадавалася, каб людзей баялася. А супроць зьвяроу ёсьць другі спосаб. (Вымае пісталет, сьмяецца).

Зьмітрок. Колькі жыу, першы раз сустрэкаю такую дзяучыну, ды яшчэ панскага роду!

Галіна. Дзело ня у родзі, ня у косьці, а у самай імосьці, як кажуць.

Зьмітрок. Складна гаворыце, паненка. Ці мо' мне так здаецца, бо дауно ужо ня чуу роднай гутаркі.

Галіна. А вы ня тутэйшы? Падарожны?

Зьмітрок. Усе мы падарожныя на зямлі. Я—тутэйшы. А хіба ня ведаеце, паненка, што і тутэйшых гналі бараніць чужыя межы?

. . . .

Галіна. Вы былі за межамі нашай зямлі, у чужаземцау, а цяпер с палону; цікава пагутарыць з вамі. Я—Кажанеуская Галіна. Калі вы тутэйшы, дык знаеце майго бацьку, дый братоу, пэуне, зналі?

Зьмітрок. Паненка Галіна Кажанеуская?

Галіна. Ня трэба так мяне велічаць. Цяпер німа паноу, вы ведаеце гэта добра.

Зьмітрок. Паноу німа, але-ж ці стало ад таго больш людзей? Ня маю пашаны я ні да пана ні да мужыка: бо адзін век песьціу сваё тлустае цело, з другі карчавауся, як крот, над сваімі беспатольнымі шнурамі, і сеяу на іх зерне так сама для цела. Ні той, ні другі ня думау аб збожжы душэуным. Я падабаю толькі таго, хто працуе над сабой, хто патрапіць надолю сваю перажыць у мысьлях, а там, ці пан ён, ці мужык,—мне німа дзела.

Галіна. Як праудзіва, шчыра вы кажаце! Не, вы ня просты чалавек. Я дужа здаволена, што спаткала вас тут, дзе сбрыжаваліся дарогі...

Зьмітрок. Але тут-жа і Расьпяцце... Так, я знау вашаго брата, Ігналя Кажанеускаго. Мы з ім разам працавалі яшчэ у тым першым рэволюцыйным роцы. Божа, якія мы былі дзяцюкі: маладыя, як тыя дубкі ды гарачыя, як вуголлі! Бывала Ігнась пачне чытаць, ці пазываць нешта такое магутнае ды вялікае—і пайшлі рушыць увесь сьвет ды будаваць яго па-новаму! Ад яго я і грамаце навучыуся, прасьвятлеу. Толькі пасьля неяк мы згубілі адзін аднаго... Дзе ён цяпер?

Галіна. Мой брат Ігнась загублен...

Зьмітрок. Загублен?..

Галіна. Не на вайне, хоць і біуся з ворагам доуга, хоць і ранены быу... Тут ужо, у дварэ, знайшоу сьмерць за чалавечыя словы.

Зьмітрок. Ці зьверы прыймаюць у душу словы чалавека! Няужо нашы селяне?

Галіна. Былі і селяне, але больш нейкія прыблудчыкі.

Зьмітрок. Для гэных ён быу чужы! Яны бачылі у ім толькі пана, ня ведаючы, што з маленства свайго песьціу ён думку аб волі, і быу супраудны дэмакрат!.. Во яно як! Вы—сястра Ігнася Кажанеускаго! А яго няма, забіты! І гэта першая страшная чутка, якую я пачуу, ступіушы на зямлю бацькаушчыны сваёй! Як вы можаце пасьля гэтаго жыць тутака, глядзець гэтым людзям у вочы, гаварыць з імі?!

Галіна. Я ня згубіла яшчэ веры у народ, у яго душу. Каб ня гэтая вера, я-б не перамагла сябе.

Зьмітрок. Дзякую вам, панна Галіна, ад сябе і ад усіх нашых хлебаробау! Народ, як дзіцянё: кусае тое, што яго ускармляе. Ён галодны, яму толькі хлеба трэба, а калі насыціцца, успамяне, што не адным хлебам жыу чалавек.

Галіна. Не, я ня уцяку адсюль. Яны просты, нават грубы, але-ж ці і я ня плоць ад плоці іхней? Калі я сядзела, схіліушыся над кніжкай, ці-ж не яны давалі мне хлеб? А цяпер мне трэба ісьці да іх, даючы знанне, і дапамагаць у думах, калі яны будуць працаваць каля хлеба.

Зьмітрок. Дык во як! Я спаткау тут, на перапуцці, таварыша думау маіх! Бачыце, якія нівы кругом, а ці шмат ратаяу? Галіна Кажанеуская! Во рука! Яна калісь трымала касу і цэп, а пасьля і ружжо ня дрыжало у ёй.

Галіна. Дайце сюды гэту руку! (Чуваць жалейка пастуха; па дарозі праходзяць бабы, пяюць. Адна з іх аддзяляецца. Зьмітрок пазнае у ёй жонку).

Зьмітрок. Аксіння!

Аксіння. (Кідаецца у абоймы). Галубок мой, Зьмітрочку! Ці гэта ты? Ня думала ужо, надзею пахавала! Тры рокі сумавала, тры рокі!...

Зьмітрок. Ну, во, і давёу Бог!

Аксіння. Які-ж ты худы! ды і у вачах нешта. Ці гэта я адвыкла?..

Зьмітрок. А няужо-ж, адвыкла... Ну, а твае вочы, глянь сюды! Не, шчырыя вочкі, як былі. (Цалуюцца, сьмяюцца).

Адна баба. Яна у нас, як сьвятая.

Другая баба. А было ёй скусу багата.

Аксіння. Годзі вам, які скус!

Зьмітрок. Грэх у душы, ня у целе... А душу я бачу: во як рванулася ка мне. Я тут гутарыу с паннай Кажанеускай, ці вы не знаёмы?

Галіна. Як не знаёмы? Што дзень бачымся з Аксіннеей: яна з свайго гароду,—я з саду нашаго.

Аксіння. Ці ведама, Зьмітрочку, паненка пісала лісты да цябе з маіх слоу, пакуль яшчэ можна было пісаць.

Зьмітрок. Прауда? Ну, зноу дзякую вам, ужо за сваю жонку!

Аксіння. А за вошта ты іх дзякавау, Зьмітрочку?

Зьмітрок. Была тут у нас гутарка адна. Ну, вот мы і разам! Бытцам і ня было гэтых часау, што разлучылі нас.

Аксіння. Божа-ж Ты мой,—я як няпрытомная стаю!..

Зьмітрок. Ну, пабрадзём да вёскі. Сустрэуся з жонкаю роднай, з добрымі людзьмі, трэба-ж і з хатай прывітацца сваёй.

Заслона.

(Працяг будзе).

Францішк Аляхновіч.

Чорт і Баба.

Жарт у 1 акце.

(Паводле народнай казкі).

(Глядз. № 32).

ЗЬЯВА IX-ая.

Марыська. (адна). Ах, як добра, што суседка прыйшла і так добра мне параіла! А то, каб ні яна, то я дагэтуль нічога ня ведала-б, і марна згінуу-бы Мікітка мой, а я удавой бы засталася!.. Ну, трэба сьпяшацца... Ах, вось ізноу бяда!.. Як раз учора я прадала усе яйкі і не маю з чаго зрабіць закуску для Мікіткі. Трэба хіба пазычыць недзе у суседзяу! (выходзіць).

ЗЬЯВА X-ая.

Чорт (вылазіць с-пад прыпечка).

Чорт. Эй, баба мяне хіба ашукала! Абяцалася іх пасварыць, а замест гэтаго пачала разводзіцца аб нейкіх сухіх валасох дый рады розныя даваць... Трэба і мне паглядзець у сябе пад барадой, ці і у мяне ні вырасьлі прыпадкам сухія валасы, а то хто ведае!? С такога гора вельмі лёгка могуць выпаузьці здаровыя, а вырасьці сухія... С такога гора усё магчыма!.. Гдзе-ж тут люстэрко у іх? А вось!—(Глядзіць у сябе пад барадой). А даліпан!.. вось ёсьць... здаецца, што сухі.. Трэба згаліць, хаця усе сьмяяцца будуць... Які-ж гэта, скажуць, чорт без барады!.. А ізноу нехта ідзе! ізноу хавацца трэба... Эх, жыцце!.. (хаваецца).

ЗЬЯВА XI-ая.

Мікіта, пасьля **Баба**.

Мікіта. (уваходзіць). Еду ужо, Марыська! Кажы, якую хустку... (разглядаецца). Гдзе-ж яна? У хаці німа... Кудыйсь падзелася. (кліча. Марыська! (пауза). Трэ' пачакаць яе. (Сядае).

Баба. (праз вакно). Эй, гаспадар! Ці ты адзін?

Мікіта. Адзін. А што?

Баба. А так, я толькі спыталася... Паглядзела... Я зайду.

Мікіта. Заходзьце, зрабіце ласку!

Баба. (уваходзіць, села на услончыку і голасна уздыхае). Э, хэ-хэ!..

Мікіта. Чаго уздыхаеце, бабулька?

Баба. (махнуушы рукой). Лепш ня пытайся!

Мікіта. Ну, а што?

Баба. Кажу, лепш ня пытайся, бо сам пасьля шкадаваць будзеш!

Мікіта. Ну, і зацікавіла-ж ты мяне!.. Кажы, бо даужэй чакаць цярплівасьці ужо ня маю!

Баба. Шкада мне цябе, Мікіта, вось што!

Мікіта. Ну? Чаго?

Баба. Э, лепш не казаць!

Мікіта. А каб цябе чорт!.. Кажы, бо ужо злосьць бярэ!

Баба. А вось твая кабета...

Мікіта. Што яна?..

Баба. Твая Марыська, жонка, значыць...

Мікіта. Ды чорт!.. Я ведаю, што Марыська жонка!.. Ну, дык што?

Баба. Вось любіш ты яе...

Мікіта. Ну, ведама, люблю, бо лепшай бабы немашака хіба на усенькім сьвеці. Ды й яна мяне любіць...

Баба. Яна любіць!.. Хэ-хэ-хэ!..

Мікіта. Чаго сьмяецеся? Ведаеце нешта?

Баба. Каб ні ведаць! Усе ведаюць, уся вёска, ды толькі ты адзін сьляпы.

Мікіта. Што брэшаш! Ты кажы мне з сэнсам!

Баба. Каханак ёсьць ..

Мікіта. Брэшаш!

Баба. Але... Знайшла ужо! Ты толькі з хаты, дык яна ураз да яго...

Мікіта. Брэшаш!

Баба. Да душы! Каб сонца мне ня бачыць... Вось і цяпер...

Мікіта. Брэшаш!

Баба. Цсс! Ні крычы! Яшчэ скажу: яна зарэзаць цябе хоча, каб, значыцца, з каханкам бяз ніякіх перашкод... Отжа пабачыш, яна цябе сягоння падпоіць, а як ты ляжаш спаць, то яна цябе зарэжа. Вось пабачыш! Як ты вернешся з мястэчка, яна паставіць на стол яечню і пляшку гарэлкі. Гэта значыцца, каб ты упіуся ды ні скеміу, што яна ліхо замышляе. А ты толькі прыкінься быццым сьпіш, дык пабачыш, што яна будзе рабіць...

Мікіта. Брэшаш, патаскуха!

Баба. Вось і маю за свае сэрцо! Ах, і навошта я усё гэта расказала! Ды ні хацела, а ён усё: кажы, кажы... Вось і аблаеу за маю прауду!.. Такая заусёды на сьвеце падзяка! Эх-эх!.. (выходзіць).

ЗЬЯВА XII-ая.

Мікіта адзін.

Мікіта. У галаве шуміць... Ох, я здурэю! Марыська каханка мае! Марыска зарэзаць хоча!.. Ня можа быць!.. ня можа быць!.. Мы-ж так добра жылі, я ніколі благога не сказау ёй слова... О, Божа мой! ня можа быць!..

ЗЬЯВА XIII-ая.

Мікіта і **Марыська** (уваходзіць).

Марыська. Што? ты яшчэ не паехау да мястэчка?

Мікіта. А ты гэтаго толькі і чакаеш!

Марыська. Я не чакаю... ты ня едзь... Ты думаеш, што я дзеля гэтай хусткі?

Мікіта. Я ведаю.

Марыська. Ці-ж з хаты я цябе ганю?.. А і запрауды, ведаеш, Мікітка, ня едзь! Вось я прынесла пляшку гарэлкі, яек дастала, сьпяку яечню... Вып'еш, закусіш, ляжаш спаць... Мікітка, добра?

Мікіта. (да сябе). Зарэзаць хоча... (голасна): Чорт хай бярэ усе хусткі дый мястэчкі!.. Не паеду!

Марыська. Вось і добра!

Мікіта. Пабачымо, ці добра...

Марыська. Што?

Мікіта. Нічога...

Марыська. Чаму ты нейкі дзіуны, Мікітка? Злуешся на мяне, ці што?

Мікіта. Не, нічагусенькі...

Марыська. Дык чаго?

Мікіта. Я... я... гэта... Нешта у сярэдзіне баліць, хвор штосьці...

Марыська. (спалохаушыся). Баліць? у сярэдзіне? (да сябе): Гэта мусіць з сухіх валасоу, трэба сьпешацца!.. (да Мікіты): Вось выпі чарку—другую, тагды лепш табе будзе, а пакуль што сырам закусі (дае сыр). Яечня хутка будзе гатова (налівае чарку).

Мікіта. Давай! (Як Марыська адвярнулася, выліу чарку на падлогу і зацямкау, быццым выпіушы яе). Фу, добра, моцная!

Марыська. Дык яшчэ пі, калі смачна...

Мікіта. (налівае і вылівае на падлогу, як раней). Я пью...

Марыська. Пі, пі, Мікітачка, ды пасілкуйся!

Мікіта. А, гадзіна!

Марыська. (спалохаушыся). Ах! дзе?

Мікіта. Не... я так... У полі бачыу... Кіем забіу...

Марыська. А сёлета шмат.

Мікіта О, шмат!.. (пауза, Марыська прыгатауляе яечню). Каб цябе немач!..

Марыська. (зьдзівіушыся). Чаго ты?

Мікіта. Нічога... Так... У сярэдзіне кальнуло...

Марыська. Кальнуло? Дык ты пі, ты пі, Мікітба!

Мікіта. Я пью. (Вылівае, як раней).

(П а у з а).

Мікіта. (устае, працягіваецца, хітра-няшчыра). Спаць нешта хочацца...

Марыська. Спаць хочаш? Ну, дык засьні, ба замарыуся ты, каточак! Вось выпі яшчэ чарку і засьні... Лепш спаць будзеш...

Мікіта. (іронічна). О, буду спаць... Прауду баба казала...

Марыська. Я заусёды кажу прауду... Дык выпі і сьпі!

Мікіта. Але... Я пью... (кладзецца на лаві і пачынае моцна храпсьці, паглядаючы ад часу да часу, што робіць Марыська).

Марыська. (пачуушы, што Мікіта сьпіць, падыходзіць да яго і ціха кліча: „Мікітка", каб пераканацца, ці ён узапрауды заснуу. Мікіта храпе і не адказывае. Тагды Марыська хапае са стала нож і хутка пачынае яго гастрыць).

Мікіта. (зіркнуу і пабачыу, што Марыська робіць). А, шэльма!

Марыська. (пачуушы гэта). Бедненькі! Праз сон гаворыць. Баліць, казау, нешта у сярэдзіне... Гэта усё мусіць ад гэных паганых сухіх валасоу! Добра, што я у пару аб усім даведалася, а то магла-б быць бяда! (гострыць далей нож; пауза). Вось нож ужо, здаецца, гостры... Пара ужо!.. (Плюнуушы тройчы пад печ, падыходзіць да Мікіты і граболіць у яго у барадзе).

Мікіта. (ускаківае з лавы і пачынае яе лупіць). А! рэзаць хочаш, подлая ты душагубка! Вось я табе пакажу, хварэць тваёму бацьку ды стагнаць тваёй маці, як гаспадара рэзаць!..

Марыська. Мікітка! дык я не... я ня тое...

Мікіта. А! яшчэ запірацца будзеш! Вось якая ты, мая галубка! Пакуль ты мяне зарэжаш, я табе усе костачкі палічу, паганая!

Марыська. Людзі добрыя! ратуйце!.. (уцякае, Мікіта за ёй гоніцца).

ЗЬЯВА XIV-ая.

Баба і Чорт.

Чорт. (высоуваецца с-пад печы).

Баба. (усунуушы галаву праз вакно). Ну, чорт! Хутчэй, хутчэй! давай мне мех! Няужо-ж мяне ты ашукаць хочаш?

Чорт. Не, цётачка, цябе і чорт не ашукае!

Баба. Дык давай мех! гдзе грошы?

Чорт. Чакай!.. баюся я цябе!.. Я зара...

Баба. Давай хутчэй, бо часу ня маю!

Чорт. (вылез на сцэну і цягне с-пад печы цяжкі мех).

Баба. Што? цяжкі? Цягні, цягні, браток!.. А то чакай! Я зара увайду у хату і памагу табе.

Чорт. (спалохаушыся). Ня йдзі!.. не памагай!.. баюся я!..

Баба. Чаго-ж ты, міленькі, спудзіуся?

Чорт. Баюся я, каб ты і мне жыцця не атруціла!

Баба. Давай-жа мех!

Чорт. Чакай! толькі да мяне ня йдзі! (бярэ з-за печы вілы і на вілах высовывае праз вакно мех).

Баба. Ці вага добрая? Не ашукау? Бо у хаці у мяне бязмен, я пераважу.

Чорт. Вага добрая... Дый магу даць яшчэ, калі толькі споуніш маю просьбу.

Баба. Што, яшчэ кагосьці пасварыць?

Чорт. Не... Але як спаткаемся у пеклі, нічога там ты не кажы, не набрахай там на мяне... Я бедны чорт, я цяжка на свой хлеб працую... Мей літасьць нада мной! Не пажадай жыцця майго.

Баба. (прагавіта). А прынясеш мне яшчэ адзін мех?

Чорт. Добра, я ураз, калі мне абяцуеш...

Баба. Але да хаты мне...

Чорт. (страшэнна спалохаушыся). О, не!..

Баба. Нікога у мяне ня будзе!..

Чорт. Ой, не! ой, не! Ты ня губі мяне!

Баба. Прыйдзі, не пашкадуеш...

Чорт. Я вельмі молад... Я сарамліу... Ты выбачай...

Баба. Прыйдзі, каточак! Прыйдзі, міленькі, да мяне!

Чорт. А не зарэжаш там мяне?

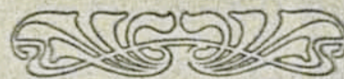
Баба. Ды што ты! Цябе там соладка я буду палаваці... Да раніцы маім ты госьцем будзеш!..

Чорт. О, ей! Прапау я, згінуу я зусім, бо баба закахалася у мяне! Хутчэй трэба да пекла уцякаць!.. Хай лепш Люцыпар бье, хай чэрці усе сьмяюцца, чымсь з гэтай бабаю кахацца! А як прыдзецца ужо нам спаткацца на пякельным дне, смалы для яе ня буду шкадаваць дый, апрача таго, патэльню гарачую лізаць прымушу там яе!.. (хаваецца пад печ).

Баба. (усьміхаючыся да чорта бяззубым закахаушымся тварам). Каточак! Пачакай! Чакай!..

З а с л о н а.

КАНЕЦ.

Бібліографія.

Беларуская граматыка для школ. *Напісау кандыдат фільольогіі Петрагр. Унівэрсіт. Б. Тарашкевіч. Выданне „Беларускаго Камітэту". Вільня. Друкарня М. Кухты. 1918 г. in 1/16, стр. 112 (лацінкаю).*

Даўно жаданы час, калі паявіцца у сьвет беларуская граматыка, прыйшоу нарэсьці у 1918 г.. Ураз за «Граматыкай беларускае мовы Б. Пачобкі» (лацінкаю) зьявілася і вышэй памянёная «Беларуская граматыка для школ», — абедзьве незалежна адна ад аднэй.

Граматыка Б. Тарашкевіча падзелена на пяць часьцін: I) Гукі—фонэтыка, стр. 7-20; II) Часьціны мовы, стр. 20-80; III) Падзел слова, стр. 80-84; IV). Правапіс, стр. 84-104; V). Сказ, стр. 104-112.

Аддзел I уводзіць патрэбныя фундамэнтальныя паняцці і тэрміны і тыя характэрныя асаблівасьці беларускае мо-

вы, што кладуцца ў аснову нашаго правапісу.

Аддзел II зьмяшчае усе дзевяць часьцін мовы і іх здмены, а такжа датыкаючае здмен часьцін мовы правапісьмо, прыклады да яго і задачы.

Кароценькі III аддзел уводзіць вельмі патрэбнае паняцце аб будове слова.

У аддзеле IV праведзен правапіс для гукаў (vocales)—фонэтыка, для зыкаў (consonantes) — мешана, часткаю фонэтычна, часткаю этымолёгічна.

Аддзел V дае паняцце аб сказе, яго часьцівах і аб знаках прыпынку.

Наагул кажучы, аўтар трымаецца блізка найбольш пашыранаго беларускаго правапісу «Загляне сонцо і ў наша ваконцо» і «Нашае Нівы» з некатарымі зьменамі на карысьць *акання*. Але *аканне* не абмяжовано цьвёрда, — для яго пакінуто індывідуальнае мейсцо уводам двух знакаў для *е*:—ё пад націскам, чыстае *е* і *е* бяз націску, што можна чытаць і як *е*, і як *а*, і як *і*,—залежна ад гутаркі.

Такі больш-менш зьмест гэтае кніжкі. Прачытаўшы яе, мы павінны зьвярнуць увагу на некатарыя недахваты і абмылкі. Пачынаючы ад прадмовы, мы-б жадалі у ёй выясьнення, што мова беларуская—мова жывая і, як кожнае жывое зьяўленне, толькі з трудом і компрамісна можа быць уложана у мёртвыя правілы граматыкі. Гэта канечне трэба ведаць, асабліва цяпер усім тым, што вучыліся ў школе расійскай, на літэратурнай мове няжывой, спутанай, падстрыжанай у меру па загаду царскаго самадзяржавія, як і ўся нябошчыца Расія.

Пераходзячы далей у парадку зьместу, знаходзім стр. 10, § 3. Шкода, што тут няма нічога аб «сярэдніх» зычных гуках, г. зн., аб гуках перад мяккімі зычнымі,—калі іх пісаць як цьвёрдыя, а калі як мяккія, напр.: па традыцыі беларуск. пісьменства цяпер усюды пішуць мякка гукі зычныя перад мяккім зычным *в*,—сьвяты, сьвет і г. д. *).

На стр. 15, § 11 сярод падвойных зычных прапушчаны *пп* і *бб*,—куппё, баббё. На стр. 22, § 18, аб парным ліку заўважано дужа мала, а формы гэтыя вельмі характэрныя (асабліва для парных органаў чалавека) і варта-б было над імі даўжэй затрымацца, тым бардзэй, што ў некатарых словах формы ліку парнаго выцiснулі формы ліку множнаго, напр.: вачыма, грашыма.

Так сама толькі мімаходам адзначаны формы *зборных* іменняў, а шкада, бо іменні зборныя так сама дужа характэрныя формы мовы беларускае (і украінскае), каторыя рэдка спатыкаюцца у суседніх мовах—польскай і расійскай. На стр. 24 аб узорах скланення склон клічны неяк адсунут на задні плян, тым часам гэта не байструк, а родны сын беларускае мовы. На стр. 33, § 27, пункт *а*. Нам здаецца, што канчаткі меснаго склону не пад націскам, а зараз пасьля націску, маюць найчасьцей *і-ы*, і гэтае іканне трэба было-б правесьці ў правапісу: у небі, на ніві, у полі. Стр. 34, пункт 4 і 5. Ужыванне парнаго ліку пры чыслах *тры*, *чатэры* здаецца нам уплывам маскоўшчыны. § 28 для *вока* і *вуха* не адзначае характэрных формаў парнаго ліку: згінь з маіх ваччу, маімі вачыма, вушыма. На стр. 38, § 31, у канчатку меснаго і давальнаго склонаў зараз, пасьля націску справядлівей ставіць *і-ы* (глядз. вышэй). Там-жа: клічны склон жаночаго роду бывае і неаднакі з назоўным у словах з націскам на апошнім складзі: Ой, ты, Нёман, наша рэка, зёмля мая,—тут націск пераносіцца назад. На стр. 39, § 35, у прыкладзе «косьць» націск павінен аставацца на *о*: *косьці*, *косьцю*, а не *касьці*, *касьцёю*; так сама формы—*касьцём* і *касьцёх* [упадабленне да мужчынскаго скланення] ня так часта ужываюцца, як формы—*косьцям* і *косьцях*.

Гаворачы аб прымеце, ня успомнено, што прымета мае тры канчары: доўгі—добрый, добрая, добрае; скарочаны—добры, добра, добро і кароткі: чырван злоты, сінь лён, тужыць па ім маладзе, спыталі мілу, добру паню, чаму казак гладок. У дзеяслове прапушчана зусім форма часу будучаго, зложанаго з *меці*: ведацьму, ведацьмеш і г. д., а гэта дужа характэрная форма і ужываецца па ўсёй Беларусі, і незнаёмая суседзкім мовам—польскай і маскоўскай.

Гаворачы аб прыслоўі, ці ня варта было-б успомніць, што прыслоўі, пабудованыя з прыметаў, рожняцца ад іх націскам, напр.: глыбокі-глыбака, чырвоны-чырвана, зялёны-зелена і г. д.. У § 90 трэба было-б даць больш мейсца клічу. У жывой беларускай мове—кліч ужываецца вельмі часта (калі дзьверы скрыпель, а я шусь праз людзей) і мае свае асаблівыя беларускія канчары, прыкладам кажучы: ель, ківель, кідзель, міргель, я яму ківель: хадзі сюды; жыд міргель мальцу і т. п..

Гаворачы у § 101 аб *і* і *у* то доўгім, то кароткім, залежна ад таго, ці яны знаходзяцца у суседзьстве з зыкамі ці гукамі,—ці ня варта было-б успомніць, што, ратуючы складнасьць мовы, *і* і *а* зьяўляюцца там, дзе зьбягаюцца некольki зыкаў: мох, але—імшкі, амшарына; лён, але—ільняны і т. п..

Вось і ўсе дробныя увагі, што прышлі у голаў, чытаючы «Беларускую граматыку» Б. Тарашкевіча. Яшчэ агульная увага: як гэта граматыка для школ, то лічба задачак павінна быць шмат павялічана.

Агулам-жа кажучы, граматыка Б. Тарашкевіча ўся глыбока перадумана, тэрміналёгія у значнай часьці новая, арыгінальная і шчыра беларуская, чыстая мова,—усё гэта робіць з гэтае невялічкае кніжкі відны ўклад у нашу школьную і навуковую літэратуру.

В. Тройца.

*) Калі мы разумеем аутара, дык ён тут памыляецца, бо як раз аб гэтым гаворыць § 99 граматыкі. Рэд.

Кніжкі на правінцыю.

Тагды як беларуская выдавецкая работа, ня гледзячы на цяжкія часы, ня спыняецца і ад часу да часу, апрача самай патрэбнай цяперака літэратуры — школьных падручнікаў—паяўляюцца то ў Вільні, то ў Менску выданні мастацкіх твораў,—у правінцыі пануе голад на беларускую кніжку. Усюды будзіцца нацыянальная сьвядомасьць, усюды самы уражлівы элемэнт—моладзь творыць то навуковыя гурткі, то тэатральныя аматорскія дружыны і г. д.—усюды аглядаюцца то на Менск, то на Вільню, чакаючы адсюль беларускаго друкаванаго слова і—дарма.

У нас кепска зарганізаваны, а, лепш кажучы, зусім не зарганізаваны кольпортаж таго, што мы надрукавалі. Як у Менску нельга нідзе купіць, ні у кіосках, ні у газэтчыкаў ядынай тутэйшай беларускай газэты, так на правінцыі нельга нідзе дастаць надрукаванай у Вільні або Менску кніжкі.

Ведама, шмат віны тут і самых заінтэрэсаваных, г. зн., нашых грамадзян с правінцыі, каторыя, карыстаючы с кожнай аказыі, павінны інтэрасавацца літэратурнымі навінамі Менска. Дык ня ў тым рэч, каб шукаць віноўных, а каб спыніць зло—голад кніжкі на правінцыі.

Ніхай-жа ініцыятыва належыць да Менску! Трэба, на мой погляд, каб выдавецкае таварыства выслало сваіх агэнтаў на правінцыю, каторыя-б ладзілі у памяшканнях беларускіх устаноў кнігарні і бібліятэкі.

Грошы, страчаныя на гэтую справу, вернуцца з працэнтам, бо павялічыцца фрэквэнцыя чытачоў. А калі-б нават і прышлося далажыць, то іх шкадаваць ня трэба, бо йдуць яны на важнае дзело—кольпортаж беларускаго друкованаго слова.

Ф. А.